

Wilhelm Dilthey

When we speak about the theories of understanding and interpretation in European Continental philosophy we cannot omit the philosophy of life („Lebensphilosophie“) of **Wilhelm Dilthey** (1833-1911). Dilthey was born on 19 th November 1833 in Biebrich, near Wiesbaden in Germany. In 1852 he entered the University of Heidelberg to study theology, philosophy and history. In 1855 Dilthey passed theological exams and a year later (1856) he graduated in philosophy and began teaching in secondary schools. His first great work was *Schleiermacher's Hermeneutical System in Relation to Earlier Protestant Hermeneutics*. This work was awarded a double prize, but not published. In 1866 he accepted an invitation to lecture in philosophy at the University of Basel, then he moved to the University of Kiel (1868). His reputation was established by publication of the book *Schleiermacher's Life* (1870). In 1871 he was invited to the University of Breslau and then (in 1882) he moved to the University of Berlin to take a chair in philosophy. At the mature period of his philosophical development Dilthey published these books: *Introduction to the Human Sciences* (1883), *The Rise of Hermeneutics* (1900), *The Formation of the Historical World in the Human Sciences* (1910, unfinished). On 1 October 1911 Dilthey died in Seis am Schlern, near Bozan, Italy.

Dilthey's theory of understanding and interpretation has been mainly influenced by F. D. E. Schleiermacher and especially in the first period of his philosophical development had conspicuous psychological character.

We can see that in his book *Introduction to Human Sciences* (1883): „This introduction to the human sciences is intended to aid all those whose lifework is devoted to society: politicians and lawyers, theologians and educators- in coming to know how their guiding principles and rules relate to the encompassing reality of human society.“ (Wilhelm Dilthey: *Introduction to the Human sciences*. Selected Works. Volume I. Edited, with an introduction, by Rudolf A. Makkreel and Frithjof Rodi. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1989, p. 55.) He reflected the subject-matter of human sciences: „All the disciplines that have socio-historical reality as their subject-matter are encompassed in this work under the name „human sciences““. (Ebenda, p. 56.)

He stated his conception of science in such a way: „By a science we commonly mean a complex of propositions (1) whose elements are concepts that are completely defined, i. e., permanently and universally valid within the overall logical system, (2) whose connections are well grounded, and (3) in which finally the parts are connected into a whole for the purpose of communication.“ (Wilhelm Dilthey: *Introduction to the Human sciences*. Selected Works. Volume I. Edited, with an introduction, by Rudolf A. Makkreel and Frithjof Rodi. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1989, p. 56.)

As Lawrence K. Schmidt points out, “Dilthey formulated an empirically based methodology for the human sciences that recognizes the distinctive nature of the human sciences”. (Lawrence K. Schmidt: *Understanding Hermeneutics*. Stocksfield: Acumen 2006, p. 29) „That

which has developed in the course of human history and which common usage has designated as 'the sciences of man, of history, and of society' constitutes a sphere of mental facts which we seek not to master but primarily to comprehend. The empirical method requires that we establish the value of the particular procedures necessary for inquiry on the basis of the subject matter of the human sciences and in a historical-critical manner." (Wilhelm Dilthey: *Introduction to the Human sciences*. Selected Works. Volume I. Edited, with an introduction, by Rudolf A. Makkreel and Frithjof Rodi. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1989, p. 56.)

Wilhelm Dilthey reacted very sharply to the tendency in the human studies simply to take on the norms and ways of thinking of the natural sciences and apply them to the study of human being. Therefore in his book *The Introduction to the Human sciences* he criticized positivism. According to Dilthey the human sciences cannot be conceived by means of methods in natural sciences as it was expressed in the conceptions of August Comte and John Stuart Mill: "The nature of knowledge in the human sciences must be explicated by observing the full course of human development. Such a method stands in contrast to that recently applied all too often by the so-called positivists, who derive the meaning of the concept of science from a definition of knowledge which arises from a predominant concern with the natural sciences." (Ibid., p. 56)

Dilthey began to see in hermeneutics the foundations for *Geisteswissenschaften*. It was Dilthey's aim to develop methods of gaining objectively valid interpretations of "expressions of inner life". In his conception of hermeneutics **the concrete, historical, lived experience** must be the starting point and ending point for

Geisteswissenschaften (“human sciences”). Just in this context Dilthey pays attention to the expression („Ausdruck“) of lived experience („Erlebnis“). According to him „there is a special relation between lived experience, the life from which it stems, and the understanding that it brings about“. Dilthey argues that „an expression of lived experience can contain more of the nexus („Zusammenhang“) of psychic life than any introspection can catch sight of. It draws from depths not illuminated by consciousness“. (Dilthey, W.: *The Formation of the Historical World in the Human Sciences*. Selected works. Volume III. Edited, with an introduction, by Rudolf A. Makkreel and Frithjof Rodi. Princeton and Oxford: Princeton University Press 2002, s., p. 227.) In this context we sense in Dilthey some of the fundamental conflicts in the 19th century thinking: the romantic desire for immediacy and totality ever while seeking data that would be objectively valid.

W. Dilthey's Methodological Basis for Geisteswissenschaften

Dilthey consciously set for himself the task of writing a “critique of historical reason” which would lay the epistemological foundations for the “humanities”. He saw in categories of natural sciences: space, time, number, etc. little possibility for understanding the inner life of human being.

The Humanities versus natural sciences

The human studies have available the possibility of understanding the inner experience of another person through a process of mental transfer.

According to Dilthey the sciences „explain nature, the humanities understand expressions of life“. („Die Natur erklären wir, das Seelenleben verstehen wir.“ Gesammelte Schriften V, 144)

The absorbing interest in the individual inner life stands in fundamental contrast to the attitude and procedure of the natural sciences. The humanities must attempt to formulate a methodology of understanding that will transcend the reductionist objectivity of the sciences and return to the fullness of life, of human experience.

Understanding

The problem of understanding man was for Dilthey one of recovering a consciousness of the historicity (“Geschichtlichkeit”) of our own existence which is lost in the static categories of science. He decided to lay this conception of historicity and understanding on the category of life which according to his opinion could grasp better the spontaneous, dialectical and moving character of social and cultural reality. However, to return to life does not mean for Dilthey to return to some mystical ground or source for all life both human and non human. Rather, **life** – especially in the mature period of his philosophical development - is seen in terms of “meaning”; life is human experience known from within. We can observe Dilthey’s antimetaphysical sentiment in his refusal to treat phenomenal world as mere appearance: Behind life, thinking cannot go. (Gesammelte Schriften, 184)

Owing to life the human studies have available the possibility of understanding the inner experience of another person through the process of mental transfer. Dilthey, following Schleiermacher, sees this transposition as a reconstruction and reexperiencing of another person’s

inner world of experience. We are able to penetrate this inner, human world through interpretation, the understanding of expressions of life.

The mature period of W. Dilthey's philosophical development

The top of Dilthey's philosophical development is characterized by his masterpiece *The Formation of the Historical World in the Human Sciences* (*Der Aufbau der geschichtlichen World in den Geisteswissenschaften*). This monograph demonstrates also Dilthey's fundamental belief that the method pervading human sciences is that of understanding and interpretation: „All the functions and truths of the human sciences are gathered in understanding. At every point it is understanding that opens up the world.“ (Dilthey, W.: *The Formation of the Historical World in the Human Sciences*. Selected works. Volume III. Edited, with an introduction, by Rudolf A. Makkreel and Frithjof Rodi. Princeton and Oxford: Princeton University Press 2002, s. 226.)

Elementary forms of understanding

Understanding comes about, first of all, through the interests of practical life where persons rely on interchange and communication. They must make themselves understandable to each other. One person must know what the other wants. This is how the elementary forms of understanding originate.... By such an elementary form, I mean the interpretation of a single manifestation of life. ... The tapistry of human action consists of elementary acts, such as the lifting of an object, the swing of a hammer, the cutting of wood with a saw, that indicate the presence of certain purposes. In such elementary understanding we do

not go back to the overall nexus of life that forms the enduring subject of life-manifestations. Nor are we aware of any inference from which this nexus might result. (Dilthey, W.: *The Formation of the Historical World in the Human Sciences*. Selected works. Volume III. Edited, with an introduction, by Rudolf A. Makkreel and Frithjof Rodi. Princeton and Oxford: Princeton University Press 2002, s. 228).

The fundamental relationship on which the elementary process of understanding depends is that of an expression to what is expressed in it. Elementary understanding is not an inference from an effect to a cause. Nor must we conceive it more cautiously as a procedure that goes back from a given effect to some part of the life that made the effect possible. (Ibid., p. 229.)

The relationship between the manifestations of life and spirit governing all understanding asserts itself here in its most elementary form, that is, understanding tends to focus on the expressed spiritual or meaning content, and yet the sensorially given manifestations or expressions are not submerged.

The fundamental relationship on which the process of elementary understanding depends is that of an expression to what is expressed in it. Elementary understanding is not an inference from an effect to a course. Nor must we conceive it more cautiously as a procedure that goes back from a given effect to some part of the nexus of life that made the effect possible. (Ebenda, s. 228-229.)

„I shall follow those thinkers who refer to this second half of the *globus intellectualis* by the term *Geisteswissenschaften*. In the first place, this designation is one that has become customary and generally understood, due especially to the extensive circulation of the German translation of John Stuart Mill's *System of Logic*.“ (Ebenda, p. 57.)

„ To be sure, the reference to the spirit (Geist) in the term *Geisteswissenschaften* can give only an imperfect indication of the subject matter of these sciences, for it does not really separate *facts of the human spirit* from the *psychophysical unity of human nature*. Any theory intended to describe and analyze socio-historical reality cannot restrict itself to the human spirit and disregard the totality of the human nature. Yet this shortcoming of the expression *Geisteswissenschaften* is shared by all the other expressions that have been used: *Gesellschaftswissenschaft* (social science), *Soziologie* (sociology), *moralische* (moral), *geschichtliche* (historical), or *Kulturwissenschaften* (cultural sciences). All of these designations suffer of the same fault of being too narrow relative to their subject matter.“ (Ebenda, p. 58.)

The practice of regarding these disciplines as a unity distinct from the natural sciences is rooted in the depth and totality of the human self-consciousness. Even before he is concerned to investigate the origin of the human spirit, man finds within his self-consciousness a sovereignty of the will, a responsibility for the actions, a capacity for subjecting everything to thought and for resisting, from within the stronghold of his personal freedom, any and every encroachment.

Literature:

Wilhelm Dilthey: *Introduction to the Human Sciences*. Selected Works. Volume I. Edited, with an introduction, by Rudolf A. Makkreel and Frithjof Rodi. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1989.

Wilhelm Dilthey

Na podněty metodologických koncepcí J. G. Droysena a jeho teorie rozumění navazovala ve druhé polovině 19. století filosofie života *Wilhelma Diltheye* (1833–1911), který se již ve svých prvních studiích věnoval otázkám dějin hermeneutiky. Zároveň systematicky rozebral některé pojmy německé historické školy a poukázal na jejich filosofický dosah a metodologickou funkci. Již v roce 1860 vypracoval studii *Das hermeneutische System Schleiermachers in der Auseinandersetzung mit der älteren protestantischen Hermeneutik*, jejíž shrnutí obsahující zároveň další směr jeho úvah bylo publikováno až v roce 1900. Problematiku hermeneutiky spojoval Dilthey také s otázkou *gnoseologických základů duchovních věd*. Tento základ z počátku nacházel v tzv. popisné psychologii, které – na rozdíl od analytické psychologie – nejde o kauzální vysvětlování psychických jevů, nýbrž usiluje o porozumění neopakovatelných individuálních souvislostí psychického života (*Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie*, Berlin 1894).

Ve své teorii poznání podrobil Dilthey kritice jak spekulativní racionalismus tradiční metafyziky, tak i ty gnoseologické koncepce pozitivismu 19. století, které ve svém zkoumání sociální a historické skutečnosti uplatňovaly metodologické postupy přírodních věd, a nebyly proto podle Diltheye schopny postihnout specifčnost dějinně společenských procesů. V souladu s prohlubujícím se historickým relativismem bylo Diltheyovo empirické východisko při řešení gnoseologické problematiky podmíněno jeho asubstancionální ontologií, která kladla důraz na proměnlivost a neopakovatelnost skutečnosti, jež nemůže být postižena pouze racionálním poznáním a s ním spjatými filosofickými kategoriemi.¹ Na rozdíl od mechanisticko-racionalistických teorií považoval Dilthey za základní ontologické a gnoseologické východisko světového názoru tzv. *životní zkušenost*. V Diltheyově koncepci měla totiž kategorie *života* postihnout proces neustálého vzestupu a změny, který je ovšem nemyslitelný bez dějinné aktivity lidského subjektu. Vzhledem k tomu, že život tedy vlastně představuje primární ontologický princip, může být podle Diltheye teprve ze vztahů, souvislostí a manifestací života odvozena vnitřní struktura forem a kategorií myšlení.² Duchovní vědy proto podle Diltheye

---

¹ Střítecký, J.: *Dějiny a dějinnost. Studie k problému jednoty a jednotlivého u Diltheye a Kanta*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1985, s. 15–28.

² Srov. Schmidt, L. K.: *Understanding Hermeneutics*. Stocksfield: Acumen 2006, s. 30, 38–39, 41–44.

nevycházejí z pojmového procesu, nýbrž ze zpřítomnění určitého psychického stavu v jeho celistvosti. Tento určitý, konkrétní psychický stav si můžeme zpřítomnit opětovným prožíváním.

Nejfundamentálnější projev společenskohistorického dění a duchovní dimenze lidského života nepředstavuje proto racionální myšlení, nýbrž tzv. *prožitek* (*Erlebnis*). Ten je z hlediska času charakterizován přítomností, tj. není pouhým bodem přechodu od minulosti k budoucnosti bez časového prodlévání, nýbrž naopak existuje v něm jak minulé, tak i budoucí ve své posloupnosti i trvání.³ V Diltheyově pojetí má tedy prožitek teleologický a historický charakter, neboť jedním z jeho podstatných znaků je směřování od minulosti k budoucnosti.

Důraz na život, prožitek a životní zkušenost však u Diltheye neznamena, že by prosazoval subjektivistické přístupy v duchovních vědách. Ve všech obdobích svého filosofického vývoje kladl totiž důraz na *objektivitu* vědeckého poznání. Duchovní vědy se podle něho neliší od přírodních věd tím, že by byly méně objektivní, méně kritické než vědy přírodní, jejich význam však tkví v tom, že více než přírodní vědy působí zpětně na život a společnost.

Diltheyovo základní pojetí primárního *ontologického charakteru života* jej chápe jako tvůrčí sílu nepostižitelnou pouhým rozumem, která je v neustálém pohybu a vzrůstu, neboť je spjata s iracionálními složkami lidské psychiky, s její neomezenou fantazií a významotvornou schopností. Taková koncepce vede však nutně k tezi, že poznání dějinně společenské skutečnosti není možné prostřednictvím vědeckého vysvětlení (*Erklären*), nýbrž cestou rozumění (*Verstehen*). „[...] rozumění není pouze jednoduchou operací myšlení. [...] V tomto procesu rozumění spoluúčinkuje život v celé své totalitě. [...] Ve veškerém rozumění je tedy i něco iracionálního, tak jako i život sám je iracionální, není možné jej reprezentovat žádnými formulami logických operací.“⁴

Diltheyovu teorii rozumění nelze ovšem charakterizovat ve smyslu vágního antiscientistního iracionalismu, neboť jí totiž jde o vypracování takové gnoseologické koncepce, jež by se při svém empirickém východisku zároveň vyznačovala hloubkou teoretické reflexe, přičemž by „prožitá skutečnost nebyla

---

³ Tamtéž, s. 35, 37–40, 42, 44–45.

⁴ Dilthey, W.: „Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften“. In: *Wilhelm Dilthey's gesammelte Schriften VII*. Leipzig – Berlin: B. G. Teubner 1927, s. 218. Při překladech citátů z Diltheye bylo též využito překladu do slovenštiny M. Žitného. Srov. Dilthey, W.: *Život a dejinné vedomie*. Bratislava: Pravda 1980, s. 324–325.

obětována objektivaci procesu“.⁵ „Forma rozumění: indukce, která z jednotlivostí určuje celek.“ [...] „Rozumění se tak stává intelektuálním procesem nejintenzivnějšího usilování, který přesto nemůže být nikdy realizován.“⁶

Principy Diltheyovy hermeneutiky nebyly tedy jednoznačně a radikálně postaveny proti tzv. objektivitě vědy, nýbrž měly především umožňovat kontinuitu filosofie života s epochou klasicismu a romantismu v německé kultuře a umění. V návaznosti na kladné ocenění funkce a významu vědy byla Diltheyova kritika metafyziky zvláště ve druhém období jeho filosofického vývoje výrazně ovlivněna pozitivismem. *Metafyziku* Dilthey chápe jako snahu přivést jednotlivá fakta zkušenosti do vztahu příčiny a důsledku. Tato snaha byla vlastně ztělesněním logického ideálu metafyziky, která podle Diltheye vychází ze základní teze, že veškeré jsoucí je orientováno na logos. Z tohoto ideálu vyplývá myšlenka – kritizovaná již Kantem – o logickém charakteru všech vztahů ve světě, jakož i pojetí skutečnosti jako „korelátu logického souzení“,⁷ které mnohdy vedlo až k názoru, že elementy logického, kategorie našeho myšlení, jsou zároveň elementárními ontologickými pojmy. Dilthey hovoří o metafyzickém předpokladu logismu, který se uplatňuje jak ve světovém univerzu, tak i v myšlení, a o korespondenci mezi oběma. Pojem metafyziky proto Diltheyovi do velké míry splývá s pojmem spekulativismu a nevědeckosti, což ovšem nebylo v rozporu s duchem jeho historismu, usilujícího o vypracování takových interpretačních postupů, jež by se daly prakticky aplikovat a zároveň by odpovídaly jistým požadavkům vědecké objektivitě.

Paralelně s pozitivismem vychází také Diltheyova filosofie z přesvědčení, že celek světa je zvládnutelný vědou, která má usilovat o postižení objektivní reality tak, „jak se skutečně jeví“.⁸ Východiskem rozumění je tedy u Diltheye specificky vyložená *zkušenost* lidského subjektu, v zásadě však redukovaná na *posloupnost prožitků*, jež vlastně vytvářejí základ pozitivního vědění.

Ve své reakci na pozitivismus usiluje Dilthey poskytnout duchovním vědám takovou metodologii a teorii poznání, která by mohla být stejně respektována jako metodologie přírodních věd. Podle Diltheye musí vědy zkoumající společenskou

---

⁵ Strátecký, J.: *Wilhelm Dilthey. Historické a filosofické zdroje duchovně metodologie* (strojopis kandidátské disertační práce). Brno: Filosofická fakulta UJEP1980, s. 92–93.

⁶ Dilthey, W.: „Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften“. In: *Wilhelm Dilthey's gesammelte Schriften VII.*, s. 225, 227.

⁷ K pojetí metafyziky srov. Sobotka, M.: „Descartes a metafyzika“. In: Sobotka, M., Znoj, M., Mural, J.: *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela*. Praha: Filosofia 1993, s. 9–22.

⁸ Srov. Strátecký, J.: *Wilhelm Dilthey. Historické a filosofické zdroje duchovně metodologie*, s. 103.

dějinnou skutečnost vycházet z reálných výsledků dosavadního bádání historiografických a filologických disciplín a skutečný vědní přínos těchto zkoumání oddělit od metafyzických teorií, založených na pouhých rozumových konstrukcích nebo – na druhé straně – na nereflektovaných obecných představách.

Ve třetím období svého filosofického vývoje byl Dilthey ovlivněn jak Husserlovou kritikou psychologismu, tak i Hegelovou teorií objektivního ducha. Jak ukázal J. Střítecký, neměl tento Diltheyův přechod ke koncepci výstavby dějinného světa v duchovních vědách pouze gnoseologické příčiny, nýbrž byl také podmíněn celkovou proměnou společenské, politické a kulturní situace v období zesilování imperialistických tendencí ve vilémovském Německu.⁹ V souvislosti s rozkladem německého liberalismu opouští Dilthey svou tezi o pozitivní vědě jako základu poznání a porozumění společenské skutečnosti a využívá některých podnětů Husserlových logických zkoumání, aby s jejich pomocí mohl rozpracovat kategorie *významu*, *struktury* a zvláště pak – byť i v návaznosti na J. G. Droysena – tzv. *souvislosti působení* (*Wirkungszusammenhang*), která se mu stává prostředkem pro interpretaci celku historického dění.

Významovost totiž Dilthey pojímá jako účinné působení na základě souvislostí. Podle Diltheye vede přitom samotná dynamika života k tomu, že se jeho jednotlivé výrazy seskupují v celky, které nejsou výsledkem posloupnosti příčinných vztahů, nýbrž vytvářejí objektivní struktury. Proces rozumění se tedy nezaměřuje pouze na postižení jednotlivých prožitků a psychického života lidského subjektu v jeho bezprostředních projevech, nýbrž na strukturované „objektivace“ života, tj. na objektivní smyslové útvary, historické hodnoty a zpředmětněné objektivní výtvořky člověka.

V tomto vrcholném období své duchovědné filosofie charakterizoval proto Dilthey kategorii prožitku prostřednictvím pojmu struktury, kterou v podstatě ztotožnil s významem. Dějinný životní proces se podle něho projevuje v podobě *strukturovaných celků*, které existují především jako formy lidské pospolitosti (stát, národ, rodina atd.) nebo kulturní systémy (filosofie, náboženství, umění, věda). Historické formy života, stejně jako prožitky, jejichž nositelem je lidský subjekt, tvoří smysluplné významové celky, které mají strukturní charakter. Z toho důvodu

---

⁹ Střítecký, J.: „Wilhelma Diltheye Založení vědy duchovní a pozitivismus Johna Stuarta Milla“. In: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*, řada sociálněvědná (G 17), Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1973, s. 48–49.

může život prostřednictvím prožitků porozumět sobě samému. V tomto smyslu lze také říci, že prožitek má hermeneutickou strukturu, neboť vzhledem k této své zvláštní povaze nám například umožňuje pochopení velkých historických období. *Historičnost* prožitku – důležitého pojmu a východiska Diltheyovy teorie rozumění – je tak podstatnou podmínkou adekvátního porozumění dějinnému procesu.

Ve své práci *Výstavba dějinného světa v duchovních vědách* (1910) rozlišuje Dilthey elementární formy rozumění od jeho vyšších forem. Tzv. *elementární formy rozumění* vyrůstají podle Diltheye ze zájmů praktického života a představují vlastně interpretaci jednotlivých životních projevů na základě jejich vnitřního rozčlenění, „které je ulehčené tím, že objektivní duch je vnitřně strukturovaný“. Elementárním formám rozumění odpovídá proto tzv. analogický úsudek, který se „opírá o pravidelný vztah mezi projevem a tím, co je v něm vyjádřené“.¹⁰

Právě ve svém pojetí elementárního rozumění dostává se Dilthey – jak ukazuje J. Kudrna – ke koncepci sepětí rozumění s konkrétní účelovou činností: „Podle Diltheye můžeme např. porozumět dopadu kladiva, řezání dříví, a to proto, že se v těchto úkonech realizují určité účely, přičemž samo ‚porozumění‘ těmto úkonům vylučuje příčinné vysvětlení“.¹¹

Také *vyšší typ rozumění* se podle Diltheye uplatňuje v každodenním praktickém životě a vychází z „potřeby samostatně posuzovat charakter a schopnosti jednotlivých lidí“.¹² Základem tohoto procesu je porozumění významům, vyplývajícím ze vztahu mezi životním projevem a vnitřním duchovním životem člověka, který se v tomto projevu vyjadřuje. Zde je již třeba postihnout celkovou strukturu a *vnitřní souvislosti* rozmanitých životních projevů, které poukazují k jejich autentickému duševnímu základu. V Diltheyově pojetí tak vlastně tento vyšší typ rozumění odpovídá obecnému procesu *obsahové orientace člověka* v lidském světě.¹³ Vyšší typ rozumění se přitom zakládá na schopnosti porozumět souvislostem jednotlivých projevů duchovního života, tj. tzv. souvislosti působení (*Wirkungszusammenhang*),

---

¹⁰ Dilthey, W.: „Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften“. In: *Wilhelm Dilthey's gesammelte Schriften VII.*, s. 200, 207. K tomu srov. Dilthey, W.: *Život a dejinné vedomie*, s. 311, 313.

¹¹ Kudrna, J.: „K některým otázkám pojetí znaku u Diltheye, Freyera a Heideggera.“ In: *Filosofický časopis* 12, 1964, č. 5, s. 644–645.

¹² Dilthey, W.: *Život a dejinné vedomie*, s. 315.

¹³ Srov. Nagl-Docekal, H.: *Die Objektivität der Geschichtswissenschaft. Systematische Untersuchungen zum wissenschaftlichen Status der Historie*. Wien – München: R. Oldenbourg 1982, s. 43.

kteřá má teleologický charakter a odlišuje se tedy „od kauzální souvislosti přírody tím, že utváří podle struktury psychického života hodnoty a účely“.¹⁴

Dilthey tak chápe rozumění na vyšším stupni jako tvůrčí myšlenkovou reprodukci strukturovaných celků na podkladě postižení vzájemných souvislostí objektivních významů utvářených životem.¹⁵ Veškeré rozumění je vlastně interpretací znaků fixovaných v textu, respektive v jiných objektivacích lidské činnosti, například v uměleckých dílech. Ani v této koncepci nebyl však Dilthey schopen – jak je zřejmé – dospět k myšlenke sociální podmíněnosti rozumění. Základní podmínkou rozumění je stále pro Diltheye i v jeho pozdním období neopakovatelná individualita lidského rozumějícího subjektu, který je neoddělitelnou součástí života. Hermeneutický proces je tedy založen na možnosti porozumět druhému člověku cestou transpozice vnitřního duchovního života v jiný subjekt. Dilthey přitom – obdobně jako později H.-G. Gadamer – vychází z předpokladu, že možnost porozumění se zakládá nikoliv na předmětném charakteru druhé osoby, které máme porozumět, nýbrž na podstatné identitě ontologické struktury obou partnerů hermeneutického procesu.

I když tedy Dilthey – jak bylo ukázáno – spojoval v jistém smyslu rozumění s činností, chápal je především jako *účelový proces postihování významů*. Přitom vlastně ani v pozdním období svého filosofického vývoje nepřekonává zcela psychologismus. Také v jeho práci *Výstavba dějinného světa v duchovních vědách* (1910) je zastáván názor, že rozumění probíhá též v psychických aktech vcítění v duchovní objektivace jednotlivých projevů života a především se uskutečňuje v tzv. *znovuprožívání* (*Nacherleben*) jednotlivých prožitků, které představují nejspolehlivější cestu k pochopení smyslu a významu produktů tvořivé duchovní činnosti člověka. Diltheyova teorie rozumění v podobě duchovědné hermeneutiky života se tak mohla stát významným inspirativním zdrojem lebensfilosoficky orientované filosofické antropologie (G. Misch, H. Plessner, O. F. Bollnow).¹⁶

---

¹⁴ Dilthey, W.: „Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften“. In: *Wilhelm Dilthey's gesammelte Schriften VII.*, s. 153.

¹⁵ Schmidt, L. K.: *Understanding Hermeneutics*, s. 41–44.

¹⁶ Srov. Kim, E.: *Anthropologie und Hermeneutik. Die Explikation einer Fragestellung W. Dilthey's in der Schriften von G. Misch, H. Plessner und O. F. Bollnow* (disertační práce). Bochum: Ruhr-Universität 1985, zvláště s. 40–72. K tomu srov. Schmidt, L. K.: *Understanding Hermeneutics*, zvláště s. 43–45.

